

SARAJEVSKA GRADSKA UPRAVA:
PRESJEK ORGANIZIRANJA I DJELOVANJA
UPRAVNIH INSTITUCIJA NA PODRUČJU
GRADA SARAJEVA 1878–1945.

Haris Zaimović

Historijski arhiv Sarajevo, Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Apstrakt: Proučavanje upravnih institucija Bosne i Hercegovine u sebi usko povezuje kako historijski tako i arhivistički pristup proučavanja. Ono podrazumijeva osvrte i razrade na njihovu strukturu, unutrašnju organizaciju te sve društveno-političke i hijerarhijske uticaje i međusobnu povezanost. Organizacija sarajevske moderne gradske uprave datira od prije 140 godina. Ona je imala dvije razvojne faze u procesu organiziranja i djelovanja: prva faza od 1878. do 1945. godine i druga faza od 1945. do 1995. godine. Prva faza razvoja sarajevske gradske uprave može se pratiti kroz arhivske fondove uprave koji se po utvrđenim principima formiranja čuvaju u Historijskom arhivu Sarajevo: Gradsko poglavarstvo grada Sarajeva (1878-1945) te Vladin povjerenik za zemaljski glavni grad Sarajevo (1890-1917).

Ključne riječi: uprava, arhivski fondovi, grad Sarajevo, Gradsko poglavarstvo, Vladin povjerenik, kotar, oblast, djelokrug, Bosna i Hercegovina i Historijski arhiv Sarajevo

Abstract: The study of the administrative institutions of Bosnia and Herzegovina closely links the historical and archival approach of the study. It includes reviews and elaborations on their structure, internal organization, and all socio-political and hierarchical influences and their interconnectedness. The organization of Sarajevo's modern city administration dates back 140 years ago. It had two development phases in the

process of organizing and acting: - the first phase from 1878 to 1945 and - the second phase from 1945 to 1995. The first phase of the development of the Sarajevo city administration can be traced through the archival funds of administrative institutions that are kept in the Sarajevo Historical Archives, according to the established original orders of formation: Sarajevo City Government (1878-1945) and The Government Commissioner for capital of Sarajevo (1890-1917).

Keywords: *administration / government, archival funds, city of Sarajevo, City government, The Government Commissioner, county, region, Bosnia and Herzegovina, competence and Sarajevo Historical Archives*

Uvod

Proučavanje historije upravnih institucija podrazumijeva istraživanje historije uprave na razini centralnih i lokalnih institucija, kao i vezu centralnih s nižim organima uprave. S metodološkog gledišta, moraju se obuhvatiti sljedeći osnovni elementi: osvrt na političke i društvene uvjete u kojima nastaju i djeluju, razrada hijerarhijske ovisnosti i međusobnih uticaja institucija na različitim razinama, unutrašnja organizacija i struktura upravnih institucija, osnivanje i prestanak rada te njihovo funkcioniranje.

Historijski razvoj, međusobna ovisnost i strukture temelj su za pravilnu valorizaciju uloge institucija u različitim periodima i na različitim razinama. Hijerarhijska ovisnost institucija uprave odraz je određenog tipa uređenja društva i države (centraliziran, decentraliziran, samoupravan i sl.), što samo po sebi govori o funkcioniranju, značaju i karakteru određenih institucija, npr. da li je samostalna ili je svedena samo na izvršavanje naloga.

Bez poznavanja unutrašnje strukture i funkcije upravnih registratura nijedan istraživač kao i djelatnik arhiva ne može se snaći u svom radu, odnosno ne može pronaći akt za kojim se traga u svrhu naučnog, poslovnog, državnopravnog, privatnopravnog ili, pak, istraživanja za neku drugu svrhu. Samim tim, dobro poznavanje strukture i funkcije upravne registrature od nesumnjivog je značaja i za sve koji su direktno i indirektno zainteresirani za sačuvanu arhivsku građu institucija koje se istražuju ili potražuju.

Istraživanjem razvoja institucija javne uprave nadležnih za stvaranje i upravljanje spisima stvaraju se pretpostavke za pregled stvorene građe i njenog prezentiranja za potrebe naučnih i drugih istraživanja.

Proučavanje upravnih institucija Bosne i Hercegovine u sebi usko povezuje kako historijski tako i arhivistički pristup proučavanja. Problematika proučavanja strukture i funkcioniranja cjelokupne bosanskohercegovačke uprave podrazumijeva utvrđivanje odgovora na: okolnost i način na koji su utvrđeni principi uspostavljanja i funkcioniranja bosanskohercegovačke uprave te uticaj državnopravnih odnosa na funkcioniranje iste, potom koje su to faze u procesu izgrađivanja uprave, kakav je bio hijerarhijski ustroj upravno-administrativnih institucija i njihov međusobni odnos, kakva je bila unutrašnja organizacija te koje su je to izmjene i reorganizacije pratile, koje su to glavne agende poslova, zatim sistem uredskog poslovanja i registrature te pitanje stanja, očuvanosti, sredenosti, strukture, dostupnosti, informativnosti i načina korištenja sačuvane arhivske građe.

U periodu svog djelovanja moderna gradska uprava prošla je niz upravnih, organizacijskih te teritorijalnih promjena u svojim nadležnostima i cjelokupnom radu. U organizacijskom i institucionalnom pogledu na različitim nivoima nastajale su i gasile se razne upravno-administrativne institucije koje su vršile ili izvršavale političko-upravnu vlast na području teritorija grada Sarajeva i šire.

Po utvrđenim principima formiranja arhivskih fondova u Historijskom arhivu Sarajevo čuvaju se sljedeći arhivski fondovi gradske uprave za period 1878-1945: *Gradsko poglavarstvo grada Sarajeva (1879-1945)* te *Vladin povjerenik za zemaljski glavni grad Sarajevo (1890-1917)*.

Historijski presjek formiranja organa uprave grada Sarajeva 1878–1945.

Izgradnja nove zemaljske uprave u Bosni i Hercegovini 1878–1918.

Prije 140 godina Bosna i Hercegovina odlukama Berlinskog kongresa 1878. godine *de facto* je izišla iz državnog ustroja Osmanskog Carstva, te ušla u sastav Austro-Ugarske Monarhije.¹ Nova uprava najveću pažnju pridavala je reformi,

---

¹ Status Bosne i Hercegovine u doba austrougarske uprave definirale su odredbe međunarodnih ugovora (XXV član Berlinskog ugovora, austro-turski tajni sporazum od 13. 7. 1878. godine i

odnosno preostroju administrativno-upravnog aparata, a sve s ciljem stabilizacije odnosa, uspostavljanja novog državnog poretka i državne kontrole finansijskih tokova na prostoru cijele Bosne i Hercegovine. Uspostava i razvoj modernih upravno-administrativnih institucija imali su tada dalekosežne posljedice na cjelokupni društveni razvoj Bosne i Hercegovine.

Izgradnja nove uprave, pored uvođenja novog načina funkcioniranja i rada upravnih organa, sa sobom dovodi i hiljade službenika, činovnika, visokih zvaničnika, inženjera, prosvjetnih radnika, naučnika kao i oficira iz raznih krajeva Austro-Ugarske i Evrope, koji ostaju na duže vrijeme ili, pak, zastalno, dovodeći sa sobom svoje porodice, ili osnivajući nove. Mijenja se etnička, konfesionalna, arhitektonska i kulturna slika te fizionomija mnogih gradova u Bosni i Hercegovini, a naročito zemaljskog glavnog grada Sarajeva.

Uvođenjem nove uprave u Bosni i Hercegovini austrougarska vlast uglavnom je oblikom zadržala ustroj ranijih osmanskih upravnih institucija uvedenih Vilajetskim ustavom u Bosni i Hercegovini iz 1865. godine. Strogo centraliziranoj austrougarskoj upravi u Bosni i Hercegovini, pri čemu Zemaljska vlada rukovodi cjelokupnom civilnom upravom, pod strogim nadzorom i upravom Zajedničkog ministarstva finansija u Beču – Odjela za Bosnu i Hercegovinu, odgovaralo je jednako tako organizirano uredsko poslovanje, a koje se odvijalo isključivo po stepenu administrativno-teritorijalne nadležnosti.² Registrature u Bosni i Hercegovini u periodu između 1878-1918. godine bile su uređene po uzoru na administraciju kakva je vođena u austrijskoj polovici Monarhije.

Zemaljska vlada nije bila vlada u klasičnom smislu, s obzirom da ona nije imala posebna, odnosno samostalna ministarstva, nego odjele, odsjeke i departmane. Često su niži nivoi bili samo izvršni organ Zemaljske vlade. To je rezultat organizacije cjelokupne uprave kao jedne “organske cjeline”.

Novopazarska konvencija od 21. 4. 1879. godine). Tu su također uporedni austrijski i ugarski zakoni o uključenju Bosne i Hercegovine u zajedničko carinsko područje Monarhije iz 1879. godine, te o upravljanju Bosnom i Hercegovinom iz 1880. godine. Pravni položaj Bosne i Hercegovine definiran je tako što će ona biti okupirana ili zaposjednuta (*besetzt*) i upravljana (*verwaltet*) od strane Austro-Ugarske. Modaliteti uprave nisu determinirani jer je ostavljeno da se u pregovorima s osmanskom vladom definiraju određena pitanja. Različite naučno-pravne i političke interpretacije statusa i državnopravnog položaja Bosne i Hercegovine analizirali su u svojim radovima: Mustafa Imamović, *Pravni položaj i unutrašnje-politički razvitak BiH od 1878. do 1914.*, Sarajevo, 2007, te Amila Kasumović, “Zemaljska pripadnost stanovnika Bosne i Hercegovine u prvim godinama austrougarske uprave”, *Historijska traganja*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2010, br. 6.

² *Vilajetsku vladu preuzima Zemaljska vlada, sandžačku upravu preuzima okružna oblast, a upravu kadiluka preuzima kotarska oblast.*

Izgradnja organa lokalne uprave u Bosni i Hercegovini 1878–1918.

Bosna i Hercegovina za sve vrijeme austrougarske uprave bila je podijeljena na šest okružnih oblasti sa sjedištima u Banjoj Luci, Bihaću, Mostaru, Sarajevu, Travniku i Tuzli. Sljedeći niži teritorijalni organi bili su kotarski uredi. U početku uprave bilo ih je 48, ali vremenom i zbog potrebe, broj kotarskih ureda povećao se na 54. Jednoj okružnoj oblasti pripadalo je više kotarskih ureda i ona im je bila nadležni teritorijalni organ.³

Kotarski ured djelovao je kao politička i sudska oblast I. instance te kao po-rezni ured i šumski ured.⁴ Okružni uredi za kotarske urede bili su II. instanca u pr-voštenim odlukama.⁵ Imali su odjeljenja, svaki u svojoj nadležnosti, kao što su: građevinsko odjeljenje, šumski referent, liječnik, školski nadzornik, veterinar itd.

Do kotarskih ureda sudstvo je bilo spojeno, pa je kotarski ured, kada je po-stupao kao sudska vlast, donosio odluku kao *Kotarski ured u svojstvu Kotarskog suda*, a od njega pa naviše, sudska vlast bila je izdvojena u samostalnu organiza-ciju zaključno sa Vrhovnim sudom.⁶ Ovo se odnosilo na period od 1882. do 1906. godine, kada naredbom Zemaljske vlade umjesto kotarskih ureda kao sudova (za poslove pravosuđa) i kotarskih ureda kao gruntovničkih oblasti nastaju samostal-ni kotarski sudovi.

Odmah se krenulo i sa stvaranjem sređenije općinske organizacije. Od 1881. godine razvoj općina znatno se povećao, tako da početkom 20. stoljeća u Bosni i Hercegovini ima organiziranih 97 općina; među njima zemaljski glavni grad i

---

³ Okrug Sarajevo obuhvatao je teritorij *grada Sarajeva* te kotarske oblasti: *Sarajevo, Fojnica, Visoko, Kladanj, Rogatica, Višegrad, Čajniče, Foča*; ispostave, tzv. ekspoziture: *Trnovo* (pri Sarajevu), *Kreševo, Busovača* (pri Fojnici), *Vareš* (pri Visokom) i *Goražde* (pri Čajniču). Kotar Sarajevo činilo je 25 tzv. političkih općina / seoske općine ili mjesta: Crnotina, Čifluk – Crna Rijeka, Dolac, Donja Vogošća, Donji Butmir, Drozgometva, Gornja Vogošća, Gornji Butmir, Hadžići, Hrasnica, Hreša, Kijevo, Korča, Koševo, Kuliješ, Mokro, Nahorevo, Ozren, Pale, Pazarić, Rakova Noga, Rakovica, Romanija, Srednje i Trebević. Rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 10. oktobra. Statistički odsjek Zemaljske vlade. Zemaljska štamparija. Sarajevo, 1910, 44-46.

⁴ Izvještaj o upravi Bosne i Hercegovine 1906, C. i Kr. Zajedničko ministarstvo financija, Zagreb, 1906. (dalje: Izvještaj o upravi), 24.

⁵ Haris Zaimović, "Arhivska građa austrougarske uprave u Historijskom arhivu Sarajevo", *Historijska traganja*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2011, br. 8, 64.

⁶ Kasim Isović, "Organizacija i funkcionisanje vrhovnih registratura u Bosni i Hercegovini u doba austrougarske uprave", *Glasnik Arhiva i Društva arhivskih radnika BiH*, Sarajevo, 1970-1971, br. X-XI, 225.

5 okružnih gradova, 45 kotarskih mjesta, većih 18 i manjih 28, među kojima je i nekoliko seoskih općina.⁷ Općine se upravljaju po Zakonu o upravi gradskih općina za Bosnu i Hercegovinu iz 1907. godine.⁸

U nadležnost općina (koje su fungirale kao izvršni organi Zemaljske vlade, dotičnih okružnih oblasti, a ponajviše kotarskih ureda) spadale su komunalije, prikupljanje pojedinih poreza, taksi i pristojbi, te urbanističko-građevinski zahvati (gradnje i regulacije, građevinske dozvole i sl.), obrti, dobrotvorne svrhe (fondovi za siromašne, razne pomoći itd.), vatrogasci, popis stanovništva (u izvršnom smislu), numeracija, te uređenje ulica i trgova i sl.

Uprava grada Sarajeva 1878–1918.

Područje grada Sarajeva imalo je svoj poseban statut po kojem je grad Sarajevo općina koja je putem zastupstva samostalno obavljala razne gradske poslove i upravljala općinskom imovinom.⁹ Gradsko područje bilo je odvojeno iz kompetencija okružne oblasti i kotarskog ureda. Naredbom Zemaljske vlade iz 1883. godine tačno je utvrđeno područje teritorija grada Sarajeva.¹⁰ Ovaj akt ukinuo je naredbu iz 1881. godine po kojoj su zajedničke komisije Kotarskog ureda Sarajevo i Gradskog poglavarstva Sarajevo utvrđivale granice između Kotara i Grada.¹¹ Teritorij grada Sarajeva bio je podijeljen na sedam *gradskih kotareva* i 125 mahala.¹² Radi lakšeg upravljanja gradonačelnik je na svaki gradski kotar postavljao po jednog gradskog muktara, koji je u ime gradskog poglavarstva obavljao poslove.

Nove vlasti objavile su *Provizorni statut grada Sarajeva*, kojim je propisana

---

⁷ Izvještaj o upravi, 54.

⁸ Prije njega važio je Normalni statut s izbornim redom za gradske općine u Bosni i Hercegovini, s izuzetkom Sarajeva i Mostara iz 1897. godine. Izvještaj o upravi, 14-15.

⁹ Haris Zaimović, *Analitički inventar Gradskog poglavarstva grada Sarajeva za godinu 1879*, Istorijski arhiv Sarajevo, Edicija: Inventari, Sarajevo, 2008, 16.

¹⁰ Naredba Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 28. marta 1883. godine, broj 5398/I, kojom se ustanovljuje područje i unutarnja razdjelb a glavnoga grada Sarajeva, *Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu*. Sarajevo, 1883, (dalje: *Glasnik zakona i naredaba*), 104-107.

¹¹ H. Zaimović, *Analitički inventar GP-a 1879*, 16. Također vidi: Todor Kruševac, *Sarajevo pod austro-ugarskom upravom 1878-1918*, Muzej grada Sarajeva, Sarajevo, 1960, 10-13.

¹² Gradski kotarevi bili su: Čaršija, Koševo, Bjelave, Kovači, Grad, Hrvatin i Bistrik Čobanija.

organizacija općine i formulirani ukratko njeni zadaci.¹³ Time je uspostavljena provizorna uprava grada Sarajeva, koja uz manje izmjene 1883. godine prelazi u definitivnu.¹⁴ Koliko je novim vlastima bilo važno uspješno organizirati i voditi upravu zemaljskog glavnog grada, govori i činjenica da se na najvišem vrhu, odnosno u Beču u Zajedničkom ministarskom vijeću i Zajedničkom ministarstvu finansija u Beču odlučivalo, odnosno davala saglasnost na *Poslovník o radu* gradske općine Sarajevo.¹⁵

Predstavnički organ gradske uprave činilo je Vijeće, a njenu egzekutivu Gradsko poglavarstvo. Na čelu cjelokupne gradske uprave stajao je gradonačelnik i dogradonačelnik. Uprava je stajala pod direktnim nadzorom Zemaljske vlade, koja je bila ovlaštena da u svako doba raspusti zastupstvo i gradonačelnika. Djelokrug općine bio je dvojak: samostalni (samoupravni) i preneseni (upravni).¹⁶ Unutrašnju organizaciju Poglavarstva činilo je nekoliko odjeljenja i odsjeka.

Vladinom povjereniku bila je povjerena uprava javne sigurnosti i reda, ali i kontrola nad radom Gradskog poglavarstva i zastupstva, gdje je on važio kao zvanični predstavnik najviše vlasti u zemlji.¹⁷ Ured vladinog povjerenika u Sarajevu bio je ono što su bili kotarski predstojnici u gradskim kotarevima (Banja Luka, Mostar i Tuzla).¹⁸ On je bio direktno podređen Zemaljskoj vladi i posredovao je između općine i vrhovne vlasti.

Agenda političke oblasti prve instance bila je predana Gradskom poglavarstvu grada Sarajeva, tj. kod njega postavljenom vladinom povjereniku. Okružni uredi su, reguliranim i utvrđenim propisima o upravi, za kotarske urede druga instanca u prvostepenim odlukama, dok je to za vladinog povjerenika sama Zemaljska vlada.

---

¹³ Sammlung der für Bosnien und die Hercegovina erlassenen Gesetze, Verordnungen und Normalweisungen, 1880, (dalje: Sammlung), 585-586.

¹⁴ Općinski statut za grad Sarajevo / Gemeinde-Statut für die Stadt Sarajevo, Sammlung 1884, 1-34.

¹⁵ Arhiv BiH, Zemaljska vlada Sarajevo (dalje: ZVS), 18, 21/131, 1881. Elaborat i Prijedlog Poslovnika o radu sarajevske općine urađen od strane Zemaljske vlade s potpisom poglavara Zemaljske vlade, poslan na dalje razmatranje u Zajedničko ministarstvo finansija u Beču.

¹⁶ Samostalni djelokrug predstavljaju svi oni poslovi u nadležnosti gradskog zastupstva koje Gradsko poglavarstvo kao njen izvršni organ izvršava. U prenesene poslove spadaju svi oni poslovi koje su drugi, viši upravni organi prenijeli na gradsku upravu.

¹⁷ K. Isović, *Organizacija i funkcionisanje vrhovnih registratura*, 338.

¹⁸ Hamdija Kreševljaković, *Sarajevo 1878-1918*, Arhiv grada Sarajeva, Sarajevo, 1969, 36.

Bosna i Hercegovina u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca / Kraljevini Jugoslaviji¹⁹

Nakon završetka Prvog svjetskog rata te raspada državno-pravnog poretka Austro-Ugarske Monarhije Bosna i Hercegovina ulazi u sastav nove države – Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (1. 12. 1918).²⁰ Ministarski savjet u Beogradu imenovao je novu Zemaljsku vladu za Bosnu i Hercegovinu početkom 1919. godine. Obrazovanjem zemaljskih vlada u bivšim austrougarskim pokrajinama, odnosno pokrajinama Države Slovenaca, Hrvata i Srba privremeno je produžen oblik vrhovnih pokrajinskih organa državne uprave.

Nova Zemaljska vlada zadržala je prilično dugo onu organizaciju kakvu je imala bivša Narodna vlada Narodnog vijeća BiH, odnosno bivša Zemaljska vlada austrougarske pokrajine BiH.²¹ Sukcesivno su odvajani i izuzimani pojedini resori. U julu 1921. godine institucije zemaljskih vlada u Sloveniji, Dalmaciji, Bosni i Hercegovini, kao i institucija bana u Hrvatskoj ukinute su, a osnovane su pokrajinske uprave sa pokrajinskim namjesnicima koje je imenovao kralj. Ove uprave zadržale su nekoliko resora sa zadatkom da i te poslove iz svoje nadležnosti prenesu na odgovarajuća ministarstva centralne vlade u Beogradu. Ova uprava konačno je likvidirana u februaru 1924. godine.

Administrativno-teritorijalna podjela uprave u Bosni i Hercegovini ostala je ista kao što je bila u vrijeme austrougarske uprave. Vidovdanskim ustavom iz

---

¹⁹ Zvaničan naziv Kraljevina SHS nosi od 1. 12. 1918. do 3. 10. 1929. godine, kada je proglašena Kraljevinom Jugoslavijom.

²⁰ Potkraj Prvog svjetskog rata od 6. 10. 1918. godine formirano je Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, sastavljeno od predstavnika s cijelog područja Habsburške Monarhije, koje je imalo svoje predsjedništvo Središnjeg odbora. U svakoj pokrajini djelovao je Glavni odbor, koji je imenovao pokrajinsku vladu, tako da je Bosna i Hercegovina krajem oktobra 1918. godine dobila novu pokrajinsku vladu. Narodna vlada Narodnog vijeća Bosne i Hercegovine, sa svojih 11 povjereništava koja su obuhvatala sve oblasti privrede i društvenog života u pokrajini, postojala je i administrativno funkcionisala od 1. 11. 1918. do 31. 1. 1919, a Glavni odbor Narodnog vijeća za Bosnu i Hercegovinu od 1. 11. 1918. do 31. 12. 1918. Proglašenjem ujedinjenja ukinute su organizacije Narodnog vijeća SHS, a aktom o imenovanju prve zajedničke vlade u Beogradu 20. 12. 1918. godine i njegovo administrativno funkcioniranje. Samija Sarić, *Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu 1919-1921. - sumarno-analitički inventar za seriju opštih spisa*, Društvo arhivskih radnika Bosne i Hercegovine, Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1991, 6-7. Ovaj prvodecembarski akt u državno-pravnom smislu izražavao je ujedinjenje dviju država: *Kraljevine Srbije i Države Slovenaca, Hrvata i Srba* (u čijem sastavu je bila Bosna i Hercegovina). Ferdo Čulinović, *Državnopravni razvitak Jugoslavije*, Školska knjiga, Zagreb, 1963, 145.

²¹ Kasim Iović, "Struktura i funkcionisanje organa državne uprave u BiH u vremenu 1918. do 1922", *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika BiH*, Sarajevo, 1962, br. II, 28.

1921. godine cijela država bila je podijeljena na oblasti. Bosna i Hercegovina posebnim tzv. “turskim paragrafom” zadržala je svoju raniju upravnu podjelu na šest okruga koji su postali oblasti.²² Poslove uprave u šest oblasti obavljao je veliki župan, koje je postavljao ministar unutrašnjih poslova Kraljevine. Sarajevska oblast zadržala je konture i granice iz austrougarskog perioda.²³ Iako sačinjena od šest oblasti, odnosno sačuvavši teritorijalnu cjelovitost, Bosna i Hercegovina od 1924. godine nije više sačinjavala jedinstvenu upravnu cjelinu sa sjedištem u Sarajevu, jer je svaka oblast bila zasebna te, kao i ostalih 27 u Kraljevini SHS, uključena u centraliziranu državnu upravu.²⁴

Preimenovanjem *Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca* u *Kraljevinu Jugoslaviju* proglašeni su novi zakoni o vrhovnoj državnoj i unutrašnjoj upravi u kojim se uprava izvršavala na razini oblasti, sreza i općine.²⁵ No, ubrzo zatim dolazi do izmjena administrativno-teritorijalnog uređenja zemlje gdje se opća uprava obavljala na razinama banovina, srezova i općina.²⁶ Na teritoriji Bosne i Hercegovine sjedišta su imale Drinska banovina (Sarajevo) i Vrbaska banovina (Banja Luka), a dijelovi teritorija bili su priključeni Zetskoj i Primorskoj banovini, koje su imale sjedišta izvan Bosne i Hercegovine. Drinska banovina, kojoj je pripadao Sarajevski srez, u svom sastavu je imala srezove iz Bosne i Hercegovine, Srbije te jedan kratki period i iz Hrvatske.²⁷ Bana je imenovao direktno kralj.

Poslove opće uprave sreza, neposredno pod banom, vodio je sreski načelnik, kojeg je postavljao ministar unutrašnjih poslova kraljevim ukazom, pa je time bio predstavnik centralne vlade u srezu.²⁸ O svim mjerama na razvoju u svom

---

²² Tomislav Išek, “Bosna i Hercegovina od stvaranja do propasti prve zajedničke države (1918–1941) – nacionalni etnosi između centralizma i napora za preuređenje zemlje”, u: *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, Bosanski kulturni centar, Sarajevo, 2004, 319.

²³ Sarajevska oblast u ovom periodu (1922–1929) broji sedam srezova: Čajniče, Foča, Fojnica, Rogatica, Sarajevo, Visoko i Višegrad. *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, 139-X/1928.

²⁴ T. Išek, *Bosna i Hercegovina od stvaranja do propasti prve zajedničke države (1918–1941)*, 320.

²⁵ Zakon o unutrašnjoj upravi, *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, 143-LXI/1929.

²⁶ Zakon o nazivu i podjeli Kraljevine na upravna područja, *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, 233/1929.

²⁷ Drinska banovina 1932. godine obuhvatala je 37 srezova (16 iz Bosne i Hercegovine i 21 iz Srbije), te 4 sreske ispostave, koji su u svom sastavu imali 451 općinu (gradske, varoške i seoske). *Narodno jedinstvo: ilustrovani zvanični almanah – kalendar Drinske banovine za 1932. godinu*, Kraljevska banska uprava Drinske banovine (dalje: *Narodno jedinstvo*), 74.

²⁸ Andrej Rodinis, *Izveštaji o situaciji u Drinskoj banovini*, Građa za proučavanje političkih, kulturnih i socijalno-ekonomskih pitanja iz prošlosti Bosne i Hercegovine (XIX i XX vijek), Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2009, br. 1 (1929–1931), 9.

području sreski načelnik je obavezno izvještavao bana. Uprava sreza bila je izvršni organ banske uprave, odnosno Ministarstva unutrašnjih poslova Kraljevine. U Bosni i Hercegovini u periodu Kraljevine sudstvo je na nivou sreza bilo odvojeno.

Kada je u pitanju područje Drinske banovine, općine u bosanskohercegovačkom dijelu banovine upravljane su po *Zakonu o upravi gradskih općina za Bosnu i Hercegvinu* iz 1907. godine, a općine na teritoriji Srbije po *Zakonu o opštinama Kraljevine Srbije* iz 1903. godine. Zakonom iz 1928. godine vršeno je usklađivanje navedenih zakona, ali veći dio njihovih odredbi je zadržano. Tek je jedinstvenim *Zakonom o gradskim opštinama* iz 1934. godine reguliran rad općina i gradova na prostoru cijele Kraljevine Jugoslavije, po kojem državna uprava vrši nadzor o radu općine preko bana.²⁹

Uprava grada Sarajeva 1918–1941.

Područje teritorija grada Sarajeva i okoline nasljeđuje i zadržava administrativno-upravno uređenje ranije austrougarske uprave. Kotarska uprava Sarajevo postaje Sreska uprava Sarajevo.³⁰ Gradski upravni organi nastavljaju djelovati u ranijoj formi na teritoriju grada Sarajeva, koje je i sada bilo izuzeto iz nadležnosti sreza Sarajevo. Odlaskom austrougarske uprave prestao je sa radom Ured vladinog povjerenika. Njegove ingerencije preuzimaju Oblasni ured Sarajevo, potom Banska uprava Drinske banovine te Ministarstvo unutrašnjih poslova u Beogradu.

Gradska općina grada Sarajeva zadržala je raniju organizaciju te Općinski statut iz 1883. godine,³¹ što je značilo da je općinsku upravu činilo općinsko zastupstvo, a njen izvršni organ bilo je Gradsko poglavarstvo. Na čelu općine stajao je gradonačelnik, imao je dva zamjenika, koji ga mijenjaju u poslovima općinskog zastupstva i u poslovima gradskog načelstva. Gradska uprava u ovom periodu razvijala je dalje svoje kompetencije, te uvela nova odjeljenja i službe.

Zadržan je također dvojaki upravni djelokrug: samostalni i preneseni. U preneseni upravni djelokrug spadali su svi oni javni poslovi koje je državna vlast prenijela na općinu: tržni, građevinski, regrutiranje vojske, smještaj vojske, popis stanovništva, numeracija kuća i ulica i dr. U svim navedenim poslovima prenesenog djelokruga sarajevska gradska općina fungira kao upravna vlast prve molbe, te je u tom djelokrugu ovlaštena vršiti i administrativno-kaznenu jurisdikciju.

---

²⁹ *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, br. 169-XVI/1934.

³⁰ Srez Sarajevo broji osam općina: Hadžići, Ilidža, Koševo, Rajlovac, Ozren, Pale, Pazarić, Trnovo; Isto, br. 139-X/1928.

³¹ *Narodno jedinstvo*, 75.

Uprava u periodu Drugog svjetskog rata (1941–1945)

Napadom sila osovine 1941. godine na Kraljevinu Jugoslaviju uslijedio je i njen raspad, a potom i okupacija. U Sarajevo je, kao prva jedinica Nezavisne Države Hrvatske (NDH), ušao “Bosansko-hercegovački odjel”, čime je započeo proces uspostavljanja ustaške vlasti, koji je trajao do jula 1941. godine.³²

NDH nije imala ustav; sve zakonske odredbe o uspostavljanju države i njenom ustrojstvu potpisivao je poglavnik.³³ Poglavnik je u svojim rukama koncentrirao također i izvršnu vlast. Bio je šef države, a od 1943. godine i predsjednik vlade, te je sam imenovao sve ministre, a koncentrirao je i bitan dio sudske vlasti.

Kao više upravne jedinice uvedene su “velike župe”. Pojedine župe zahvatale su dijelove teritorije Hrvatske i Bosne. Kao i u slučaju teritorijalne reorganizacije i preustroja Kraljevine Jugoslavije na banovine, i ovdje je cilj bio eliminirati bosansku posebnost. Afirmirala se teza o Bosni kao o navodnom historijskom dijelu Hrvatske.³⁴

Zakonskom odredbom o velikim župama predviđeno je da velika župa kao oblast druge molbe rješava konačno sve upravne stvari, koje po postojećim propisima rješavaju u prvoj molbi kotarski uredi (naziv koji je ponovo uveden uspostavom NDH) i gradska poglavarstva, a kao oblast prve molbe rješava sve ono što joj je posebnim zakonskim odredbama dodijeljeno.³⁵ Veliki župan, također, po istom zakonu vrši imenovanja i premještanja cjelokupnog osoblja u uredima velike župe, kotarskim uredima i općinama. Svakako, kao što je to bio slučaj u vremenu Kraljevine Jugoslavije, ali i sa okružnim predstojnicima u Austro-Ugarskoj Monarhiji, odgovarao je direktno nadležnom ministarstvu i predsjedniku vlade / poglavaru. NDH je u svom sastavu brojala 23 velike župe i 148 kotara. Sarajevo je bio centar Velike župe Vrhbosna.³⁶

---

³² Muhidin Pelesić, “Sarajevo u Drugom svjetskom ratu – život u gradu od aprila 1941. do aprila 1945. godine”, u: *Prilozi historiji Sarajeva*, Institut za istoriju – Orijentalni institut, Sarajevo, 1997, 370-371.

³³ Poglavnik je potpisivao i donosio zakone o vladi, Hrvatskom državnom saboru, o hrvatskim državnim zastavama, grbu i državnim pečatima, o državljanstvu, o podjeli teritorija na župe, o državnom vijeću, vjerskim zajednicama itd.

³⁴ M. Pelesić, *Sarajevo u Drugom svjetskom ratu*, 371.

³⁵ Zbornik zakona i naredaba Nezavisne Države Hrvatske, Zagreb, 1941, Svezak I-XII, 228/41.

³⁶ Velika župa Vrhbosna uspostavljena je 21. 6. 1941. U svom sastavu brojala je grad Sarajevo i sedam kotareva: Sarajevo, Vlasenica, Srebrenica, Rogatica, Višegrad, Čajniče i Foča, te kotarske upostave: Goražde, Prača (Trnovo) i Kalinovik. Isto, 294.

S vrlo malim izmjenama zadržan je *Zakon o opštinama* iz 1934. godine.³⁷ Također je zadržan i raniji ustroj općina, te teritorijalni i upravni ustroj grada Sarajeva. Nije se uveliko mijenjala ni unutrašnja organizacija Gradskog poglavarstva kao izvršnog organa Gradskog zastupstva u samostalnom djelokrugu, te velikog župana i Ministarstva unutrašnjih poslova u prenesenom, odnosno upravnom djelokrugu. Događalo se da je vrhovna vlast određene takse, fondove i zaklade, čije su naplate vršili kotarski uredi, kotarski sudovi i gradska poglavarstva, bila predala u naplatu višim državnim organima.³⁸ Sarajevo je zadržalo raniju unutrašnju podjelu na sedam gradskih kotara.³⁹

Gradski organi uprave 1878–1945. – djelokrug i organizacija

Gradsko poglavarstvo grada Sarajeva

Provizornim (1878) i definitivnim (1883) Statutom grada Sarajeva uspostavljena je gradska uprava Sarajeva. Općinsku upravu (po Statutu iz 1883. godine) činili su: Zastupstvo (gradonačelnik i dogradonačelnik, koji stoje na čelu cjelokupne gradske uprave), Vijeće od 27 zastupnika (kao predstavnički organ uprave), te Poglavarstvo i kotarski muktari (kao izvršni organ uprave).

Vijeće je pretresalo i zaključivalo pitanja imovine općine, proračunavanja dohotka, rješavanja godišnjih računa, poravnavanja parnica, podnošenja prijedloga Zemaljskoj vladi, izrađivanja unutrašnjeg poslovnog reda za samo vijeće, kao i za općinske oblasti i zavode, promjenu i razdiobu gradskog područja, vršenje dodjele zavičajnog prava, počasnog građanstva i ostalih odlikovanja. Kompetencije gradskog Zastupstva po pitanju općinskih poslova i zadataka, odnosno *samoupravni poslovi* također su bili: uprava nad općinskom imovinom, briga o siromašnim, uprava nad školskim poslovima, zdravstveno, vatrogasno i sigurnosno redarstvo, briga za gradsku rasvjetu, vodoopskrbu i kanalizaciju, te briga o općinskim zavodima.⁴⁰ *Posebni – preneseni*, odnosno *upravni poslovi i zadaci*

---

³⁷ Isto, 169.

³⁸ Isto, 396.

³⁹ Sarajevski gradski kotari: I. Čaršija, II. Koševo, III. Bjelave, IV. Kovači, V. Grad, VI. Hrvatin, VII. Bistrik-Čobanija; Historijski arhiv Sarajevo (dalje: HAS), Zbirka karata i planova. ZKP-179.

⁴⁰ Općinski statut za grad Sarajevo / Gemeinde-Statut für die Stadt Sarajevo, Sammlung 1884, 1-34.

ovog zastupstva bili su: oglašavanje zakona i uredbi proglašanih od strane Zemaljske vlade, briga oko smještaja i opskrbe vojske, pomaganje u pobiranju državnih poreza i taksi (u okviru zadatih instrukcija), pomaganje u radu redarstva po pitanju sigurnosti ljudi, imovine i održavanja javnog reda i mira, te pitanja vojnog prijevoza.⁴¹

Poglavarstvo su kao izvršni organ činili gradonačelnik, dogradonačelnik (nakon 1918. godine dva dogradonačelnika), te njima podređeni personal za manipulativnu, tehničku, poreznu, zdravstvenu i blagajničku službu: tajnik, pisari, bilježnici, kancelisti, blagajnik, mjernik, općinski podvornici, veterinar, liječnik / fizik, poreznik, muktari, gradski namještenici (cestari, tržišni povjerenici, nadglednici, šintori, straža, vatrogasci, telali, školski podvornici, te na samom početku formiranja gradske uprave i tri-četiri gradska vijećnika kao ispomoć u poslovima Poglavarstva.⁴²

U *samostalni djelokrug* spadalo je zastupanje općine u pravnim poslovima, te komunikacija s višim i drugim općinskim uredima, kao i njima podređenim ustanovama, pripremanje i izrada proračuna te svih poslova o kojima treba da raspravlja općinsko vijeće, vođenje gradskih knjiga, upravljanje općinskim blagajnama i zavodima, briga o podmiranju svih općinskih izdataka, briga o općinskim zakladama (fondovima) za siromašne i drugim humanitarnim zakladama, briga o gradskom školstvu, nadgledanje, održavanje, pregledanje, inspekcija, te popravljavanje i čišćenje općinskih cesta, puteva i ulica, tržnica, prokopa, bunara, vodovoda, javnih nasada, potom dizanje nasipa, reguliranje zaštite obala, opskrbljivanje vodom, također podizanje javne rasvjete, nadzor nad općinskim gradnjama, zemljištima i granicama, opskrbljivanje općine namirnicama i hranom, provođenje svih odluka općinskog vijeća, sudjelovanje u svim sajamskim, građevinskim, cestovnim, vatrogasnim i zdravstvenim poslovima redarstva po uputama kotarskog ureda.

U *preneseni djelokrug* spadalo je obilježavanje kuća brojevima i označavanje ulica, te sudjelovanje u poslovima popisa i drugim statističkim poslovima, ukonačavanje vojnika i osiguravanje prijevoza vojsci, sudjelovanje u poslovima zemaljske kulture, obrta i trgovine, sudjelovanje u svim katastralno-mjerničkim poslovima, što ih više političko-administrativne oblasti poduzimaju.⁴³

---

⁴¹ Isto.

⁴² "Kalendar Bošnjak, 1885-1914", *Narodno jedinstvo*, 1930-1934.

⁴³ Općinski statut za grad Sarajevo / Gemeinde-Statut für die Stadt Sarajevo, Sammlung 1884, 1-34.

Shematizam Gradskog poglavarstva za period 1879-1918. (uz manje izmjene) bio je postavljen na sljedeći način: Administrativno odjeljenje / Administrativno-politički odjel: nastava, vojništvo (kasnije poseban odjel), redarstvo, opskrba sirotinje, gradska mljekara i razni troškovi; Zdravstveno odjeljenje / odjel: Gradski fizikat, bolnice, tržni činovnici, veterinari, klaonice, sajmišta i kupališta; Građevinsko odjeljenje / odjel: Tehnički odsjek, Elektrana, vojna evidencija (kasnije dio Vojnog odjela), kanalizacija, vodovod, željeznica, vatrogasna četa, rasvjeta grada, uljepšavanje i reguliranje grada, troškovi čišćenja i dr.; Porezno odjeljenje / odjel ili Porezni ured GP-a; Gradska blagajna, te Pomoćni uredi.⁴⁴

U periodu 1918-1941. formira se Socijalno odjeljenje, Veterinarsko odjeljenje, a pri Administrativno-pravnom odjeljenju Statistički odsjek. U djelokrug općine spadala su gradska preduzeća: Gradska štedionica, Gradska elektrana, Gradski vodovod, Gradska plinara, Električna željeznica i Asfaltna industrija.⁴⁵

U periodu 1941-1945. shematizam je izgledao na sljedeći način: Upravni odjel: Upravni odsjek, Politički odsjek, Prosvjetni odsjek, Vojni odsjek i Živinarski odsjek; Upravno-gospodarski odjel: Obrtno-trgovinski odsjek, Tržni odsjek, Opskrbni odsjek, Radno-pravni odsjek, Stambeni odsjek; Građevinski odjel: Odsjek za regulaciju, Odsjek za izmjeru, Odsjek za parcelaciju i komasaciju, Odsjek za ceste i vodogradnju, Odsjek za općinske zgrade, Odsjek za narodnu zaštitu i vatrogastvo, Odsjek za posebničke zgrade i procjenu, Građevinsko-pravni odsjek; Zdravstveno-društveni odjel: Društveni odsjek, Zdravstveni odsjek; Rizničko-gospodarski odjel: Proračunski odsjek, Gradsko-imovinski odsjek, Gradska preduzeća (Gradsko komunalno, Gradska štedionica, Gradska plinara, Gradski vodovod), te Gospodarski odjel: Porezni odsjek, Poštarski odsjek.⁴⁶

Poglavarstvo je komuniciralo sa svim instancama uprave i sudstva (po vertikalnom principu), kao i sa javnim i privatnim licima te društvenim organizacijama, preduzećima i ustanovama u Bosni i Hercegovini, Monarhiji, odnosno Kraljevini SHS / Jugoslaviji i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

---

⁴⁴ HAS, Gradsko poglavarstvo (dalje: GP), B 107/1882 (Proračuni općine Sarajevo za 1880, 1881. i 1882); 6880/1881 (Proračun obćine glavnog grada Sarajeva za 1882); Haris Zaimović, *Analitički inventar Gradskog poglavarstva grada Sarajeva za godinu 1881*, Historijski arhiv Sarajevo, Edicija: Inventari, Sarajevo, 2011.

⁴⁵ H. Zaimović, *Analitički inventar GP-a 1879*, 9.

⁴⁶ Isto, 10.

Arhivski fond *Gradsko poglavarstvo grada Sarajeva*⁴⁷

Arhivski fond Gradsko poglavarstvo grada Sarajeva (njem. *Stadt Magistrat*) čini jedinstvenu i kompletnu arhivsku građu javne uprave za tri historijska perioda (1878-1945). Građa je većim dijelom sačuvana. Ovaj fond preuzet je od Narodnog odbora grada Sarajeva u periodu 1948-1953.

Pored spisa Gradskog poglavarstva djelimično je sačuvana i građa gradskih ureda: Gradske aprovizacije, Dohodarstvenog ureda, Gradskog fizikata, Građevinskog i Geometarskog odsjeka, te zapisnici Gradskog vijeća.

Gradsko poglavarstvo u svojoj registraturi zavodilo je spise po sistemu centralnog protokola. Svaka godina započinjala je rednim brojem 1. djelovodnog protokola i tim redoslijedom odlagana. Također se vodio i imenski registar, koji je pratio brojeve djelovodnih protokola za svaku godinu. Građa je registraturski sređena i odložena, te je tako i preuzeta. U početnim godinama spisi Gradskog poglavarstva nose obilježje samo broja djelovodnog protokola (1879-1881), a zatim od 1882. do 1913. godine pored djelovodnog broja nalazi se i šifra koja označava predmet sadržaja dokumenata i akata.⁴⁸ Određen broj spisa koji se odnose na izdavanje trgovinskih i zanatskih obrtnica, registracije istih, te svih poslova s tim u vezi nose također određene šifre.⁴⁹

---

⁴⁷ Naziv fonda: Gradsko poglavarstvo grada Sarajeva; Signatura: GP-1; Vremenski raspon: 1878-1945; Jezik: bosanski, hrvatski, srpski, njemački, Pismo: latinica, ćirilica, staro nje-mačko pismo – gotica; Stepen sređenosti: registraturno (1883-1890, 1895-1918, 1931-1945), sumarno-analitički (1891-1894), analitički (1879-1882, 1919-1930); Količina: 2774 arhivske kutije i cca 730 knjiga.

⁴⁸ A – spisi koji se odnose na razne takse, odobrenja predujmova, raspisi prilikom nabavki, kontrola mjera i tegova i slična dokumentacija; B – spisi u vezi sa personalnim pitanjima primanja u službu, određivanjima plate, nagradama, raznim svjedočanstvima i sl.; C – spisi u vezi sa vojnim pitanjem, regrutacijom, mobilizacijom, oslobađanjem od vojne obaveze, vojnim taksama i sl.; D – spisi u vezi sa školstvom; E – spisi u vezi sa gradskom rasvjetom i osvjetljenjem; G – spisi u vezi sa trgovinom i obrtom; H – spisi u vezi sa poslovima komunalne prirode, vodovoda i kanalizacije, elektrifikacije, građevinskih dozvola, planova gradnji, otkupa zemljišta za javne i privatne potrebe, stambenih dozvola, gradnje i rušenja, reguliranja ulica i potoka, naziva ulica; K – spisi koji se odnose na hotelske takse, globe, pristojbe, prekršaje, razna potraživanja, kirije za dućane i za državne objekte, kazne za krijumčarenja, razna osiguranja, maltarine i cestarine; L – uplate, nameti, dugovanja, porezi, točarine, kućarine, vojne takse, otpis općinskog nameta; M – spisi u vezi sa kupovinom zemljišta za javne potrebe, godišnjim vašarima, sajmovima, poslovnim izložbama i trkama. H. Zaimović, *Arhivska građa austrougarske uprave*, 69.

⁴⁹ Gradsko poglavarstvo kao najviši organ gradske uprave ovjeravao je i davao saglasnost na zahtjeve Trgovinsko-obrtničke komore. Udruženje trgovaca za grad Sarajevo i pojedinaca te spisi iz ove grupe nose šifre R, RR, RI, RS.

Spisi su registraturno odloženi (hronološki). Arhivski sređeni (analitički) spisi su: 1879-1882, 1891-1894, 1919-1930. Knjige sadrže sljedeće kategorije: djelovodne protokole, imenske registre, evidencije o platama činovnika i zvaničnika gradske uprave, potom knjige Gradske blagajne, te Gradskog računskog odjela (općinski nameti, najamnina, glavna knjiga prireza, konto knjige i blagajnički dnevnic). Tu su i knjige Građevinskog odjela: abecedni registar, razni protokoli i urudžbeni zapisnici, evidencije, te glavna knjiga Građevinske uprave. U fondu su također knjige evidencije Gradskog fizikata.

Posebno su izdvojeni zapisnici sjednica Gradskog zastupstva / vijeća. Zapisnici iz perioda austrougarske uprave nisu kompletno sačuvani i postoje za sljedeće godine: 1878-1879, 1886-1893, 1908-1909 (iz spisa Gradskog poglavarstva te iz sarajevske štampe – *Bosanskohercegovačke novine* i *Sarajevski list* – objavljeni su zapisnici za period 1880-1882). Zapisnici za period Kraljevine SHS / Jugoslavije u cijelosti su sačuvani, dok za period Drugog svjetskog rata, nažalost, nisu.

Vladin povjerenik za zemaljski glavni grad Sarajevo

Iako Vladin povjerenik za zemaljski glavni grad djeluje od početka 1879. godine, tek je 21. maja 1880. godine objavljena *Uredba o provizornom djelokrugu Vladinog povjerenika*.⁵⁰ Vladin povjerenik vrši one agende prenesenog djelokruga općine što ih je dobio posebnom uredbom od strane Zemaljske vlade.⁵¹ Do 1884. godine u nekim poslovima (kao npr. nadzor nad radom Gradskog poglavarstva) poklapale su se ingerencije Ravnateljstva redarstva i vladinog povjerenika, koji nije imao stalnu funkciju, pa se događalo da istovremeno jedan čovjek obnaša i jednu i drugu funkciju. Ured vladinog povjerenika i jednim dijelom Okružna oblast Sarajevo cjelokupno preuzimaju ingerencije redarstva (policijskih poslova) 1884. godine.⁵²

On je mogao raspustiti sjednicu Gradskog vijeća, te mijenjati poslovnik i dnevni red i imao je pravo kontrole nad Gradskim poglavarstvom u vršenju upravnih poslova, rukovanja općinskom imovinom, budžetom (izracom, donošenjem i realizacijom) i ispitivanjem općinskih računa.

Pregledavao je, ovjeravao i potpisivao sve zapisnike sjednica Gradskog vijeća / zastupstva, pri čemu je bio ovlašten da obustavi izvršenje svakog zaključka

---

⁵⁰ *Provisorischer Wirkungskreis des bei der Stadtgemeinde Sarajevo fungirenden Regierungskommissärs, vom 21. Mai. 1880*, Sammlung 1880, 595-597.

⁵¹ Arhiv BiH, ZVS – 4, 1880, I/58

⁵² Ove nadležnosti utvrđene su *Privremenim statutom Ravnateljstva redarstva* iz oktobra / listopada 1878. godine. *Bosanskohercegovačke novine*, 20. 10. 1878.

za koji bi smatrao da je štetan po javne interese.⁵³ Vladin povjerenik bio je direktno podređen Zemaljskoj vladi. Gradskoj upravi dostavljao je sva naređenja, uredbe i propise od viših organa, te nadzirao da se iste izvršavaju, a vrhovnoj vlasti dostavljao je želje, molbe i zahtjeve Gradskog vijeća / zastupstva i Poglavarstva. O žalbama na njegova rješenja odlučivala je Zemaljska vlada.

Kao i ostali upravni organi, Ured vladinog povjerenika iz godine u godinu se ustrojavao,⁵⁴ te je u konačnici izgledao na sljedeći način: Vladin povjerenik, Redarstveni ured vladinog povjerenika, Ured za kazneni postupak, Redarstveno zdravstvo, Redarstvena straža; Gospodarski odsjek, Ured za nađene stvari, Redarstvo za uzbunu, Prijavni ured, Pomoćni ured i Otrpravništvo.⁵⁵ Djelovali su i jedan školski nadzornik i policijski liječnik.

Vladin povjerenik izdavao je uvjerenja o imovinskom stanju i moralnom vladanju, preko njega su upućivane razne molbe Zemaljskoj vladi.⁵⁶ On je uređivao na mnogim urgencijama u vezi s naplatama bolničkih troškova od poslodavca ili nadležnih općina⁵⁷, stipendija i dr. Njegov djelokrug bio je i pronalaženje osoba koje se trebaju javiti na sud, kao i izrada raznih izvještaja i statistika o kretanju epidemijskih bolesti u gradu Sarajevu. Osnivanjem Ravnateljstva redarstva za Bosnu i Hercegovinu 1917. godine znatno je sužena kompetencija ovog ureda, pa je u konačnici zamijenjen Direkcijom policije u Sarajevu.

Arhivski fond *Vladin povjerenik za zemaljski glavni grad Sarajevo*⁵⁸

Arhivski fond Vladinog povjerenika za zemaljski glavni grad Sarajevo (njem. *Regierungs Commissär für die Landeshauptstadt Sarajevo / RC*) preuzet je od

---

⁵³ Zaključci Gradskog vijeća postaju definitivni i valjani tek po dobijanju potpisa vladinog povjerenika; Izvještaj o upravi 1906, 53.

⁵⁴ Sve do 1914. godine bio je zaposlen mali broj činovnika. Tek poslije je znatno proširen i podijeljen u odsjeke.

⁵⁵ *Bosnischer Bote 1914*, 127-128.

⁵⁶ Kao npr. molbe učiteljskog kadra za dodjelu odmora (HAS, Vladin povjerenik /dalje: VP/, 2582/1901) i akontacija na plaću ili, pak, molbe Zemaljsko-erarske tkaonice ćilima u Sarajevu za dozvolu izvoza svojih ćilima u inostranstvo (HAS, VP, 12356/1901).

⁵⁷ HAS, VP, 11482/1901.

⁵⁸ Naziv fonda: Vladin povjerenik za zemaljski glavni grad Sarajevo; Signatura: VP-3; Vremenski raspon: 1890-1916; Jezik: bosanski, hrvatski, srpski, mađarski, njemački, Pismo: latinica, ćirilica, staro njemačko pismo – gotica; Stepen sredenosti: analitički sreden (1901-1903), ostatak registraturno sreden; Količina: 847 arhivskih kutija i 38 knjiga.

Gradskog narodnog odbora 1948. godine. On predstavlja djelimično očuvanu i registraturno sređenu cjelinu (po brojevima i hronološki).

Od godine 1890. do 1900. građa je sačuvana fragmentarno.⁵⁹ Od 1901. do 1916. građa je sačuvana u kontinuitetu, a za 1916. godinu postoje samo prezidijalni spisi. Za period 1901-1903. godine izrađena je regista.

Sačuvane knjige obuhvataju vremenski period od 1903. do 1915. godine, te jednu knjigu iz 1918. godine. Riječ je o djelovodnim protokolima i imenskim registrima.

Valorizacija arhivskih fondova gradske uprave

Nepotpunost arhivskih fondova uprave i njihovo kompletiranje

Kada je riječ o Bosni i Hercegovini, teško je procijeniti šta je i koliko je u prošlom stoljeću spisa arhivske i registraturne građe bosanskohercegovačke lokalne uprave otuđeno, uništeno i nestalo. No, sigurno je da se radi o značajnom fundusu kada je u pitanju lokalna uprava u Bosni i Hercegovini. Razlozi za to su višestruki i u nepovrat su izgubljene značajne cjeline bosanskohercegovačke lokalne uprave, ponajviše one iz austrougarskog perioda.⁶⁰

Sarajevo je u neku ruku izbjeglo sudbinu drugih sredina u Bosni i Hercegovini, te je značajan fundus koji se odnosi na njegovu lokalnu upravu sačuvan. Nije sačuvana dokumentacija *Kotarskog / Sreskog ureda Sarajevo* (1879-1945), te prvih nekoliko godina *Ureda vladinog povjerenika*, a prilikom izbijanja požara u Arhivu Bosne i Hercegovine 2014. godine došlo je do gubitka većeg dijela arhivskog fonda *Okružne oblasti Sarajevo*.

S obzirom na takvo stanje, bitno je stvoriti određene pretpostavke za bolje i svrsishodnije upravljanje ovom vrijednom arhivskom građom, te njenom obra-

---

⁵⁹ Od 1890. do 1892. 6 predmeta, a 1893. 103 predmeta. Od 1894. do 1900. samo 23 predmeta.

⁶⁰ Više o ovoj temi u: Haris Zaimović, "Arhivska građa austrougarske administracije u bosanskohercegovačkim arhivima", u: *Međunarodna konferencija Bosna i Hercegovina u okviru Austro-Ugarske 1878-1918*, Zbornik radova, Filozofski fakultet u Sarajevu UNSA, Sarajevo, 2011, 584; Vojislav Bogićević, "Ko je i na kakav način uništavao istorisko-arhivski materijal na teritoriju Bosne i Hercegovine", *Arhivist*, Beograd, 1951, god. I, sv. 3; Andrej Rodinis, "Recikliranje memorije naroda: odnos prema uredskim arhivima nakon 1918. godine", *Historijska traganja*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2009, br. 3.

dom i sređivanjem. Neke mjere ublažile bi tešku situaciju s tim u vezi, kao što su digitalizacija, te mogućnost dopunjavanja i kompletiranja pojedinih arhivskih fondova. Radi se o zahtjevnom i dugotrajnom procesu koji podrazumijeva sređivanje i analitičku obradu arhivskih fondova Zemaljske vlade i Gradskog poglavarstva, u kojoj bi se nedostajuće godine u arhivskoj građi Vladinog povjerenika popunjavale te kompletirale spisima istog iz navedenih arhivskih fondova.⁶¹ Ovo je dobar primjer sređivanja što bi se jednako mogao primijeniti na Kotarski ured Sarajevo i Okružnu oblast Sarajevo.⁶² Jedan od načina da se arhivska građa ovih fondova na što bolji način obradi i učini dostupnom jeste i digitalizacija s adekvatnom transkripcijom rukopisa knjiga evidencije (djelovodnih protokola i imenskih / predmetnih registara).⁶³ Upravo ove knjige uprave, s obzirom da je dio arhivske građe dobro registraturno vođen i sređen (austroougarski period), mogu služiti kao adekvatni inventari / pretraživači, ukoliko se isti digitaliziraju i postave u pretraživačke “alate”. No, za takvo što potrebno je podići i unaprijediti nivo poslovanja arhivske službe, te zaštite, smještaja, čuvanja, sređivanja i obrade arhivskih fondova uprave.

Arhivski fondovi gradske uprave kao prvorazredni izvor

Arhivska građa organa uprave u Historijskom arhivu Sarajevo dokaz je kontinuiteta djelovanja i izgradnje moderne organizacije uprave na području grada Sarajeva. Značaj arhivskih fondova uprave jeste u tome što su oni u svom radu “saobraćali” sa svim nivoima uprave u Bosni i Hercegovini, Monarhiji, ali i u svijetu. Nije se komuniciralo samo i isključivo s upravnim organima, nego i s pravnim i privatnim licima, ustanovama, institucijama, preduzećima, radnim i kulturno-sportskim organizacijama, te raznim drugim uredima.

---

⁶¹ H. Zaimović, *Arhivska građa austroougarske administracije*, 598.

⁶² “Npr. u sačuvanoj građi Zemaljske vlade mogu se naći dokumenti, odvojeni po kotarskim uredima i okružnim oblastima unutar pojedinih tematskih grupa, što je još jedna olakšica za budući rad na kompletiranju arhivskih fondova.” Edita Radosavljević, “Mogućnosti istraživanja u Arhivu Bosne i Hercegovine u cilju dopune fondova regionalnih arhiva iz perioda austroougarske uprave”, u: *Glasnik Arhiva i DAR-a BiH*, Sarajevo, 1986, br. 26, 71.

⁶³ Haris Zaimović, Almira Alibašić-Fideler, Velid Jerlagić, “Knjige registara i protokola kao online inventari: digitalizacija knjiga arhivskih fondova uprave i administracije”, u: *Tehnični in Vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja*, 16. Zbornik, Referatov dopolnilnega izobraževanja s področij arhivistike, dokumentalistike in informatike v Radencih, Pokrajinski Arhiv Maribor, Maribor, 2017, 127-142.

Ozbiljno bavljenje historijom grada i države, njegovom svakodnevnicom, migracijama, razvojem trgovine i obrta, ekonomskim, zdravstvenim, prosvjetnim i kulturnim pitanjima, kao i svako rješavanje upravno-administrativnih, pravnih, komunalnih, urbanističkih i infrastrukturnih pitanja, kako onih iz prošlosti tako i onih danas, ne mogu se zamisliti bez obaveznog korištenja i konsultiranja ove arhivske građe. Upravo iz ovog razloga arhivski fondovi uprave Historijskog arhiva Sarajevo prošli su kompletnu proceduru predlaganja te proglašenja nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.⁶⁴

Zaključak

Ovaj period organizacije i djelovanja moderne gradske uprave grada Sarajeva jeste tzv. prva faza postojanja i rada iste.

Ovu fazu, period 1878-1945. godine, karakterizira stalnost, odnosno kontinuitet u organizaciji i djelovanju. Ona se očituje u odnosu Gradskog poglavarstva prema višim nivoima vlasti, kao i u neprekidnom djelovanju ovog organa uprave punih 67 godina. Za sve ovo vrijeme Poglavarstvo je bilo izuzeto iz ingerencije Kotarskog ureda i Okružne oblasti Sarajevo. Tokom svog djelovanja nije mijenjalo svoj samoupravni i preneseni djelokrug poslova. Unutrašnja se struktura razvijala, ali nije nikad trpjela velike reorganizacijske promjene. Isto tako, i teritorijalna organizacija i ustroj područja grada Sarajeva nisu trpjeli velike reorganizacijske promjene, kao ni struktura koja je nastala 1878. godine, a zadržana je do 1945. godine.

Arhivski fondovi *Gradsko poglavarstvo grada Sarajeva* i *Vladin povjerenik za zemaljski glavni grad Sarajevo*, koji se nalaze u Historijskom arhivu Sarajevo, od strane Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine 2009. godine proglašeni su nacionalnim spomenicima Bosne i Hercegovine – pokretno dobro. Upravo ova činjenica obavezuje, kroz dugotrajan proces sređivanja i obrade arhivskih fondova uprave u Historijskom arhivu Sarajevu, s ciljem što bolje zaštite i dostupnosti, bude uključena šira društvena zajednica.

---

⁶⁴ Više o cijelom procesu predlaganja i proglašenja u: Almira Alibašić, "Arhivski fondovi Historijskog arhiva Sarajevo kao nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine", *Arhivska praksa*, Tuzla, 2009, br. 3, 12. i Almira Alibašić, "Zakonski tretman arhivske građe kao nacionalnog spomenika Bosne i Hercegovine", u: *Glasnik Arhiva i Arhivističkog udruženja BiH*, Sarajevo, 2011, br. XLI.

SARAJEVO CITY GOVERNMENT: CROSS-SECTION OF THE ORGANIZATION AND OPERATION OF THE ADMINISTRATIVE INSTITUTIONS IN THE CITY OF SARAJEVO AREA 1878–1945

Summary

The study of the history of administrative institutions includes a study of history of government on central and local level, as well as the relationship between the central and the lower / local administration. From the methodological point of view in studying the history of institutions, the following basic elements must be covered:

- An overview of the political and social conditions in which they were created and operated;
- Development of hierarchical dependence and mutual influence of institutions at different levels;
- Internal organization and structure of government and administrative institutions;
- Establishment, suspension of work and functioning of the administrative institutions.

The study of the administrative institutions of Bosnia and Herzegovina closely links the historical and archival approach of the study.

According to the established original orders of formation the archival funds of administrative institutions, for the period of 1878-1945, are kept in the Sarajevo Historical Archives: *Sarajevo City Government (1878-1945)* and *The Government Commissioner for capital of Sarajevo (1890-1917)*.

This period of the organization of Sarajevo's modern city administration is so-called the first phase. This phase is characterized by continuity in organization and work. This permanence is manifested in the relation of the Sarajevo City

Government to the higher levels of government. The best example is the continuous work of this authority, Sarajevo City Government, for 67 years. Throughout this time, the Sarajevo City Government was excluded from jurisdiction of District and County.

The City Government did not change its so-called (self) administrative and transferred business agenda. The internal structure has developed but has never suffered major reorganization changes. Likewise, the territorial organization and organization of the area of the city of Sarajevo did not endure great reorganization changes, the structure that was created in 1878, was retained until 1945.

The content, valorisation of the stored data and the structure of the archival funds, was determined with its records creator and institution. It is, therefore, important to present the history of the establishing and functioning of different levels of administrative bodies and their continuity, as well as discontinuity, in the process of building government from central to local administration bodies.